



Espainiako Gorteetako jauregiaren atarian, 1989an. BERRIA



EAE-ANVrekin 2008an Espainiako Gorteetarako bozetan hautagai aurkeztu zenean. JAVIER ETXEZARRETA / EFE



Aralarrek egindako prentsaurreko jendetsu batean, 2005ean. J. C. RUIZ / ARP

Gara-ri eskainitako elkarrizketan.

Gutun bidez Leizaolari

1959an, Julen Maradiaga, Jose Manuel Agirre, Benito del Valle, David Lopez Dorronsoro eta Eneko Irigarairekin batera sortu zuen ETA erakundea. Txillardegik idatzi zion gutuna Jaurlaritzari 1959ko uztailearen 31n ETArekin sorreraren berri emanez. Jesus Mari Leizaola zen orduko erbesteko Jaurlaritzako lehendakaria, eta hari bidali zion eskutitza hura.

Batez ere ETArekin kultura adarrean jardun zuen Txillardegik erakunde armatuan. ETArekin sorrerari buruzko xehetasunak hainbat elkarrizketatan eman izan ditu Txillardegik. ETArekin barruko seigarren adarraren jatorriaz, zehazki, honako hau zioen duela bi urte: «Gure arteko batzuek esaten zuten errealistak izan behar genuela: arazo nazionalak beti bukatzen dira oxtiaka

—Juanjo Etxabek zioen bezala—. Orduan hauxe pentsatu genuen: Etxabek dioen moduan bukatu behar badu kontu honek, goazen adar bat antolatzea, herriaren kontrako biolentziari aurre egingi diona. Orduan, Seigarren Adarra deitu genuena sortu zen».

ESB, HB, Aralar...

1961ean erbesteko bidea hartu zuen, lehenik Frantziara eta gero Suitzara. Atzerrian izan arren, ETAn jarraitu zuen. 1967an ETA utzi zuen, erakundearen zuzendaritza berriak hartutako bide marxista-leninistarekin bat ez zatorrelako. Gutun batean eman zuen bere erabakiaren berri.

Halaxe gogoratzen zuen erabaki hura Txillardegik duela bi urte: «Askatasun politikoan ados ginen, baina momentu hartan Alderdi Komunistak bat egiteko tentazio handia zegoen. PCEren intrusismoa... Niretzat jende horrekin ibiltzea oso arriskutsua

zen, bestela denok joango ginen zulora».

1969ra arte Belgikan konfinatuta egon zen. Orduan, konfinamendua hautsi, eta Frantziako Gobernuaren baimenik gabe Hego Euskal Herrian aurkeztu zen. Geroago, 1970ean, Telesforo Monzonekin batera Fronte Abertzale bat sortzen saiatu zen, baina Frantziako Gobernuak sei hilabete kanporatu zituen biak, eta huts egin zuen saio hark.

1977an, Franco hil eta bi urtera, Txillardegik sorterrira itzuli zen. Urte hartan bertan, beste lagun batzuekin batera, ESB Euskal Sozialisten Biltzarra sortu zuen, euskaltasuna eta sozialismoa aldarrikatzen zituen alderdia. Hura izan zen, hein handi batean, handik urte batzuetara Herri Batasuna izango zenaren aitzindaria.

1980ko hamarkadaren hasieran, Herri Batasunaren sorreran parte hartu zuen, eta alderdi barruan aritu zen —bi legegilditan senatari izan zen—. Bide armatua amaitua zegoela iritzita, Aralar alderdi sortu berriari militatu zuen, ostean. 2007ko maiatzean, ordea, Aralar uztea erabaki zuen, alderdiak ETArekin biktimen aldeko ekitaldi ofizial batean parte hartu zenean eta urte hartako udal hauteskundeetara Ezker Batuarekin batera koalizioan joan zenean.

2008ko urtarrilean, berriz, EAE-ANV alderdiko kideekin batera agertu zen hedabideen aurrean, Espainiako hauteskunde-etarako hautagai zerrenda erregistroan aurkeztetara joan zirenean.

Azken titulua

Jose Mari Pastor
Kazetaria

A rratsaldeko ordu biak izateko minutu batzuk falta dira Txillardegiren heriotzaren berri izan dudanean. Telebista piztu dut *Gaur Egun* albistegia ikusteko. Tituluak: itsasontzi baten istripua Italian; Standar and Poor's; EA Jren batzarra; sarraskia Iraken; Urumeako uholdeak konpontzeko eskatzeko manifestazioa; txotx garriaren hasiera; eguraldia... ETBn Txillardegiren heriotzaren berririk ez ote duten izan pentsatzen hasia naiz. Baina ez, eguraldiaren ondoren aipatu dute. Euskaldunontzat, euskaraz bizi garen euskal herritarrontzat, askoz garrantzitsuagoa omen da eguraldia Txillardegik hil dela jakitea baino. Euskal telebista publikoaren euskarazko albistegiak azken titulua eskaini dio Txillardegiren heriotzari.

Txillardegik erreferentzia izan da euskararen munduan murgilduta ibili garen eta bagabiltzan guztiontzat. Haren lana, haren pentsamendua, haren borroka eta konpromisoa funtsezkoak izan ditugu. Gaztetan, institutuko lagunak Bilbora joaten ginen euskarazko liburuak Verdes edo Kirikiño liburu dendetan erostera. Horien artean haren obrak zeuden: *Euskara batua zertan den*, *Euskal Gramatika*, *Euskal Fonologia*... Lan itzela, arlo teori-

ko eta praktikokoan. Hala ere, euskaltzain osoa izateko aukera hiru aldiz ukatu zioten. Argi dago zergatik: haren konpromiso politikokoagatik, Euskal Herri euskaldun eta burujabearen aldeko borrokan burua ez makurtzeagatik.

2008ko urriaren bukaeran gutun bat iritsi zitzaidan etxera. Ireki, eta barruan orri bat zegoen, eskuz idatzia. Haren mezua zen, Patxi Lopezek euskara eta indarkeria lotu ondoren idatzi nuen zuta-beagatik zoriontzeko. Agurta aurretik hitz hauek zeuden: «Gustura irakurtzen ditut zure artikulua, Darwin pertsonaia kriptikoa horrekin arren».

Handik gutxira, Donostiako Parte Zaharrean ikusi nuen, emaztearekin. Aurrera segitu nuen ezer esan gabe, baina gero bueltatu eta haiengana abiatu nintzen arineketan. Atari baten aurrean aurkitu nuen berriro. Neure burua aurkeztu nuen. Gogo izan nuen esateko 70eko urtearen bukaeran eta 80ko hamarkadan *Egin* egunkarian idazten zituena artikulua goitik behera irakurri eta gorde egiten nituela, gero behin eta berriro errepasatzeko. Lotsatu egin nintzen. Hizketan nola jarraitu jakin ez, eta esan nion irakurri nituela berak eta Juan Luis Zabalak bi urte lehenago Galiziara egindako bidaiaren kronikak, *Leturiaren egunkari ezkutua* nola idatzi zuten gogoratzeko. Irribarre egin zuen. Gero, ezkaratzean sartu zen.